

MLADEN HUDEC

KAKO JE IZRASTAO SENJSKI SUNČANIK

Mladen Hudec
Čazmanska 2
HR 10000 Zagreb

UDK:72(497.5)
Stručni članak
Ur.: 1996-23-06

Sunčanik je simboličko ime skulpture s glagoljskim natpisom kojom je obilježeno mjesto gdje 45. paralela presijeca Jadransku magistralu u Senju. To je zajedničko djelo akademskog kipara Jože Cmroka, inženjera građevinarstva Mladena Hudeca i inženjera geodezije Božidara Kanajeta, te mnogih prijatelja Senja i Senjana od Turističkog društva i predsjedništva Općine do radnika DIP-a, Građevnog poduzeća "Primorje", Hrvatskih cesta i Šumarije Senj.

Kažu da je dr. Vuk Krajač davnih dana pretpostavio da su možda kod izbora mjesta gradnje samostana i crkvice sv. Martina fratri odabrali upravo mjesto na 45. paraleli. Tko zna, možda i jesu, ali vjerojatnije nisu! U to je doba bilo izgrađeno tko zna koliko crkvice i samostana, ali ih je Lenković sve, osim sv. Martina, razgradio i reciklirao u Nehaj. Stvamo na detaljnim topografskim kartama, tzv. specijalkama, 45. stupanj sjeverne geografske širine prolazi kroz Prvu dragu. Uočili su to dosta vremena nakon Krajača i autori Sunčanika.

Na mnogo mjesta u svijetu postoje naznake nekih geografskih "atrakcija", npr. na cestama koje prelaze ekvator, obratnice, pojedine meridijane, paralele i slično. Ima takvih obilježja i kod nas, npr. obilježen je prolaz 16. meridijana kroz Zagreb, ili prolaz 45. paralele na Cresu.

Tako se i rodila ideja da se nekim uočljivim znakom označi mjesto gdje 45. paralela prelazi Jadransku magistralu, cestu kojom prolaze tisuće vozila dnevno, napose u ljetnoj sezoni. Ipak je to raspolovnica između sjevernog pola i ekvatora, sredina sjeverne zemaljske polukugle ili sredina sjevernog umjerenog

klimatskog pojasa, a Senj ima sreću da leži upravo na tako senzacionalnom mjestu.

Najprije je, naravno, trebalo naći točno mjesto prolaska 45. paralele, a taj je zadatak preuzeo dr. Božidar Kanajet, dipl. ing. geodezije, profesor na Rudarsko-geološko-naftnom fakultetu u Zagrebu. Bio je uposlen i kompjutor s posebnim programom na Geodetskom fakultetu, a uz njega instrumenti Hidroelektrane i dosta dobre volje dok se nije pronašlo pravo mjesto. Mnogo kasnije provjeren je više puta taj položaj i pomoću malih prijenosnih, ali vrlo pouzdanih, radiolokatora ili prijavnika koji određuju svoj geografski položaj hvatajući signale s posebnih geodetskih satelita koji čine tzv. GPS sustav (Global Position System). I nema prigovora, položaj je točan! Barem za sada! Kada se nakon pedesetak godina sjeverni i južni pol odšecu par metara dalje (zbog precesije), bit će i 45. paralela malo dalje. Nije bitno, sunčanik nećemo onda premještati

Oznaka te paralele nije smjela biti ni neuočljiva ni slučajna. Akademski kipar Joža Cmrok, profesor na Školi primijenjene umjetnosti u Zagrebu, a po osjećaju Senjanin, držao je da je zadatak obilježavanja jedne geografski zanimljive točke dovoljno izazovan da jedno cijelo ljeto u svom ateljeu u Senju nastoji ostvariti ono što danas vidimo u Prvoj dragi. Skupljena je hrpa snimaka raznih sunčanih satova, starih planetarija i kalendara, indijanskih totema, suvremenih astronomskih opservatorija, ali i onih prastarih iz Indije, Babilona i Meksika, jer je osnovnu ideju trebalo vezati uz geografiju, uz astronomiju i uz Sunce. Skulptura je nastala iz želje da se obilježi upravo ono što bi se trebalo obilježiti - senjska specifičnost. Nema nigdje ničega sličnog, ali elemenata i ideja iz onih starih spomenika ima i u Cmrovku Sunčaniku, u čijem obliku ima ipak najviše samoga Cmroka. A inače ima u Sunčaniku ponešto simbolike: naznaka četiriju strana svijeta i dvanaest mjeseci i naravno prava sunčana ura. Bio je najprije izrađen glineni model visine šezdesetak centimetara, nakon toga i gipsani odljev, koji su Senjani imali prilike vidjeti na izložbi priređenoj u tadašnjoj knjižnici na obali.

Skulptura je trebala dobiti i vlastito ime, nije to smjela biti jednostavna sunčana ura ili dobnjak, a niti neki "paralelnik", "zemljopisnik" ili "raspolovnik". Jedan od osnovnih elemenata na skulpturi je sunčana ura, a cijelu je skulpturu Cmrok i oblikovao kao spomenik Suncu, pa se nekako samo od sebe nametnulo ime Sunčanik, analogno nazivu "pješčanik" za klepsidru kojom se služe kuharice pri kuhanju jaja. Od samog naziva do ideje da se kao jedan od glavnih elemenata skulpture uzme baš taj naziv, i to ispisan glagoljicom, trebao je samo jedan daljnji korak da bi se stvorila konačna koncepcija. Bilo je pomalo

i dalekovidno, i rodoljubno, i hrabro u to vrijeme nakon hrvatskog proljeća istaknuti pet stotina godina hrvatske glagoljice u Senju kao jedan od osnovnih motiva spomenika. Jer Sunčanik ipak nije samo oznaka neke tamo paralele. On će ostati kao jedan od uočljivih znakova specifičnosti Senja i simbol sunčanog Jadrana.

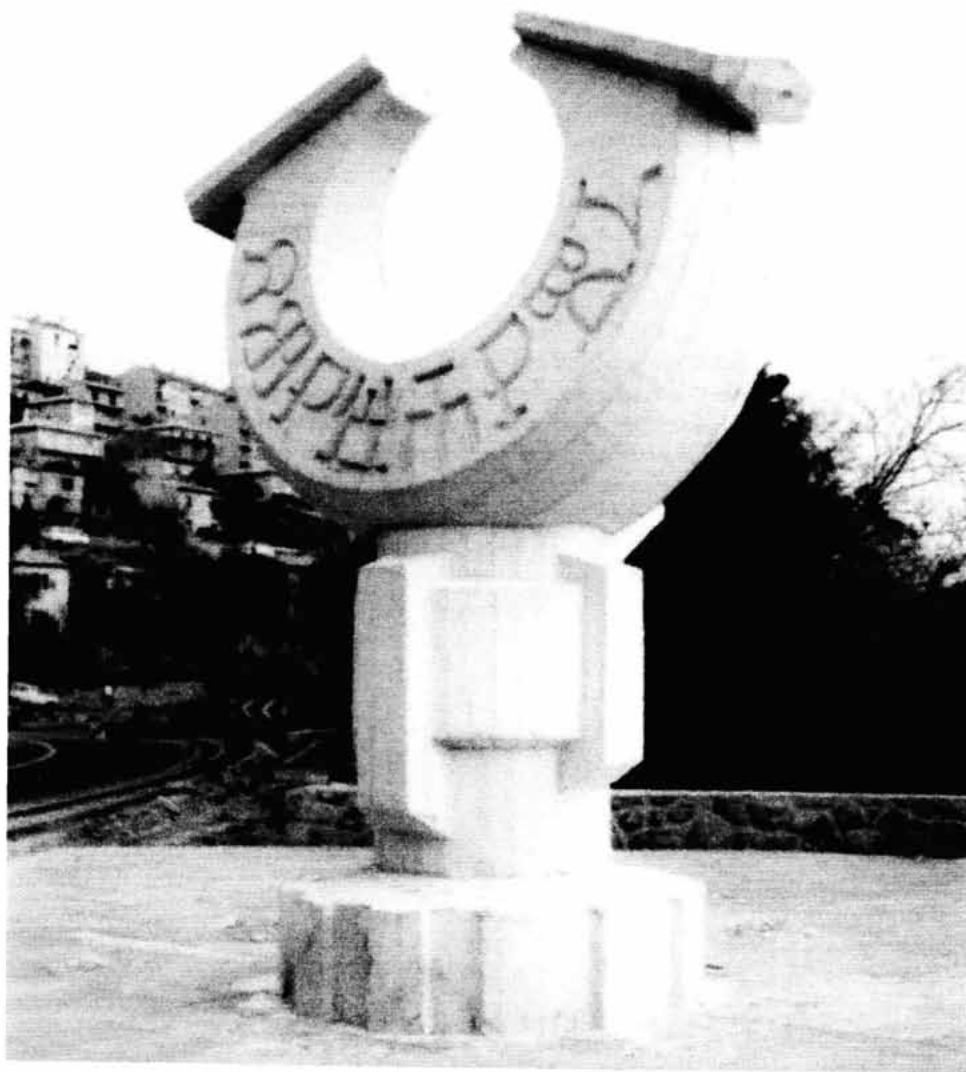
Odabrana je visina od 3,80 metara kao vizualno najpovoljnija dimenzija Sunčanika. Ne napamet, nego je najprije bila izrađena maska, odnosno silhueta od lesonita u pravoj veličini, postavljena na mjesto sadašnjeg Sunčanika i provjereni njegovi volumenski odnosi s terasom, odnosno pijacetom.

Ideju je trebalo objaviti i dobiti podršku. Prvo je ideju prihvatilo Turističko društvo, osobito njegov tajnik Ante Šarenić, ali zbog svog siromaštva nije nešto takvo moglo financirati. Cmrok je uspio nagovoriti g. Zagodu, nastavnika fotografije na Školi primijenjene umjetnosti, da izradi desetak krasnih fotografija malog Sunčanika, pa su te fotografije uz maketu i nešto objašnjenja bile dovoljne da se jednog dana u prostoriji knjižnice priredi mala izložba. Tom je prilikom puštena i traka s izjavom akademika Andre Mohorovičića, koji je bio upoznat s idejom i kojemu se ona svidjela, a osobito natpis glagoljicom i vrijeme postavljanja uoči proslave 500. godišnjice senjske tiskare. Ideju o Sunčaniku prihvatila je i pomogla akciju tadanja predsjednica općine dr. Augusta Tomljanović-Đapić, koja je i otvorila izložbu. Akciju za izgradnju Sunčanika podržavali su kasnije i Veljko Barudžija i Dragoljub Gradišer, koji su bili predsjednici Izvršnog vijeća i Skupštine općine.

Tip glagoljskih slova uzet je iz glagoljske ploče sv. Martina, pa je i sam oblik natpisa dobio blagoslov Staroslavenskog instituta u Zagrebu, uz malu napomenu da bi bilo previše arhaično ubacivanje poluglasa na kraju natpisa "Sunčanik". Možda bi to i bilo bliže onom vremenu kada su se u Senju tiskale knjige glagoljicom na tadašnjem hrvatskom jeziku, ali danas ne znamo čemu bi taj poluglas služio, osim stvaranju zabune kod svakog pučkoškolca koji bi pokušao odgonetnuti slova s tog natpisa i kojemu bi trebalo mnogo objašnjavati što u riječi "sunčanik" radi deveto slovo. I tako je Sunčanik ostao siromašniji za jedan glagoljski poluglas!

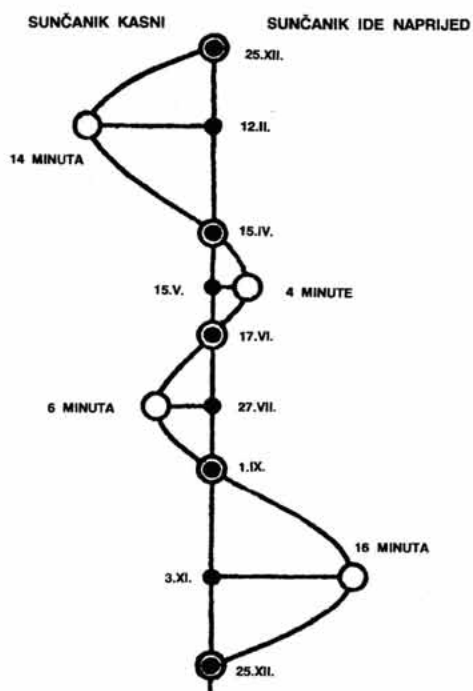
Napokon, tko je autor? Sva trojica: Joža kao skulptor, inicijator Mladen s izradom detaljnog projekta i vođenjem gradnje, Boka (Božidar Kanajet) kao onaj koji je zabio kolac (ili kao to geodeti kažu "flok") na pravo mjesto, a svi su zajedno svoje ideje i trud poklonili Senju.

Nakon najave i izložbe sve je išlo mnogo polaganije i teže, ali su poteškoće svladane zahvaljujući onima koji vole Senj. Ideju nije prihvatilo samo Turističko društvo nego Općina Senj i ostali čimbenici u Senju. Komunalni

Sl. 1. Senjski "Sunčanik"

odsjek odobrio je lokaciju i projekt, a Uprava za ceste prihvatila je da se Sunčanik postavi uz magistralu unutar područja u kojem se inače ne dopušta gradnja. Veći je problem bila izrada oplata za "lijevanje" takve skulpture s vrlo složenom geometrijom. Ništa slično nije još bilo u Senju izrađeno, a to se jedino moglo uraditi u Drvnom industrijskom poduzeću - DIP-u. Tadašnji direktor ing. Goran Šimunović i uprava zažmirili su nad troškovima i odobrili i materijal i

Sl. 2. Dijagram razlike sunčanog i srednjeg sunčanog dana

rad. Autori su nekoliko tjedana u skladišnoj hali DIP-a rješavali svaki detalj koncipiranja i krojenja skele i oplata, ali i pomagali u prirezivanju i spajanju vrlo komplicirane oplata. Izrađena je bila iz dva dijela koji su se trebali spojiti tek na gradilištu, a gornji se dio morao i otvarati radi postavljanja čelične armature prije betoniranja.

Djelatnici Građevnog poduzeće "Primorje" prihvatili su našu ludu ideju i izgradili uz Prvu dragu onu terasu na kojoj stoji Sunčanik, i to bez ikakve naplate. Kroz sredinu te terase prolazi traka od bijelog kamena u smjeru istok - zapad, koja leži točno na 45. paraleli, a sama terasa popločana je betonom u koji je dodana zelenkasta boja podsjećajući na stari tarac u senjskim ulicama. Tri bijele okrugle pjege na terasi trag su želje da se Sunčanik ostavi u sjeni triju koprivića koji su tamo rasli. Kao da se sunčana ura postavlja negdje u hladovinu!

Oplata je prevezena viljuškarom iz DIP-a do Prve drage i postavljena na mjesto. Postavljena je i armatura, a G.P. "Primorje" odobrilo je i jednu miješalicu betona s bijelim cementom. Sve je ugrađeno, moglo je i bolje, ali greške idu na dušu nama građevincima. Ipak, Sunčanik je potpuno vjeran svom prototipu, onom malom, koji je Cmrok izmodelirao.

Sunčana ura mora imati kazalo, odnosno glavnu os, koja je paralelna sa zemaljskom osi i pokazuje na sjeverni nebeski pol. To ima i naš Sunčanik, a naravno da je naša os nagnuta točno pod 45 stupnjeva. Os i držači izrađeni su od nehrđajućeg čelika, a istokario ih je Ivo Antolić s RGN fakulteta. Sve je postavljeno na mjesto, a postavljene su i oznake koje označuju pojedine sate. Brojeva nema, iz jednostavnog razloga jer bi se morali dva puta godišnje mijenjati i premještati, svaki puta kada se prelazi sa zimskog na ljetno vrijeme i obratno.

Sunčana ura ne može pokazivati ovo naše svakodnevno, tzv. ukazno vrijeme. To vrijeme vezano je na srednji sunčani dan, a ne na stvarni položaj

Sunca svakog dana u godini. Staza Zemlje oko Sunca nije kružnica, nego elipsa, a sunčani dani, tj. vrijeme između dva najviša položaja Sunca u tijeku dana (ili kako kažu astronomi dva prolaza kroz nebeski meridijan) nije u tijeku cijele godine isto. Sunčana je ura "apsolutno točna" samo četiri puta godišnje. U ostale dane razlike koje pokazuje sunčana ura u odnosu na znakove koje slušamo na radiju iz Geofizičkog zavoda mogu iznositi i do 16 minuta! A osim toga imamo još i zimsko i ljetno vrijeme, koje je pomaknuto za čitav sat. Pogledajte dijagram!

Nabrajanje onih koji su nam pomogli u realizaciji nije završeno. Pomogla nam je i senjska Šumarija, koja je dala posaditi zelenilo oko Sunčanika, a još više Uprava za ceste, ispostava Senj, koja je dala izraditi i postaviti ploče s natpisom Sunčanika uz magistralu, kao i putokaz za sjeverni pol i ekvator. Njima treba zahvaliti isto tako za prilaze do terase i rubnike uz magistralu. Što reći na kraju? Hvala svima imenovanim kao i onima koje nismo ovdje spomenuli, a koji su prihvatili parolu jedne gimnazijalke koja je na otvorenju izložbe o Sunčaniku izjavila: "Dobro je da se nešto i u Senju događa."

A dogodio se Senj u svom najljepšem obliku, onakav kakav bi uvijek trebao biti: rodoljuban, prkosan, složan i spreman na akciju.

WIE ENTSTAND DER SENJER "SUNČANIK"

Z u s a m m e n f a s s u n g

"Sunčanik" (die Sonnenuhr) ist der symbolische Name der Skulptur mit glagolitischer Inschrift, die die Stelle bezeichnet, wo die 45. Parallele die adriatische Magistrale in Senj durchschneidet. Diese Skulptur stellt im gemeinsames Werk des akademischen Bildhauers Joža Cmrok, des Bauingenieurs Mladen Hudec und des geodätischen Ingenieurs Božidar Kanajet dar. Es haben dieses Werk viele Freunde aus Senj unterstützt, sowie Touristische Gesellschaft in Senj, Verwaltung der Gemeinde Senj, Arbeiter des Holzindustrie - Unternehmens und des Bauunternehmens "Primorje", "Kroatische Straßen" und Forstamt in Senj.

HOW WAS "SUNCHANIK" GROWING UP

S u m m a r y

The name "Sunchanik", what means sun dial, is the proper name of a sculpture with inscription in old Croatian alphabet named "glagoljitz". The sculpture marks the crossing of the 45 degrees of geographical latitude with Adriatic coastal road. It is a common work of sculptor Joža Cmrok, civil engineer dr. sc. Mladen Hudec and dr. sc. Božidar Kanajet surveyor, as well as numerous friends and inhabitants of Senj. The rising of the sculpture was supported by officials of the community, by the turist society and by many workers in industry and construction firms. They al donated their ideas and work to Senj.